

บทที่ 4

บทวิเคราะห์ชีวิตของย่านจาก “ชีวิตครอบครัว”

จากประวัติศาสตร์ของย่านใหญ่ เยาวราช สำเพ็ง ไซน่าวาฬ สู่ประวัติศาสตร์ย่านย่อยย่านชุมชน คลองโง่งอ-สะพานหัน คือเรื่องราวของชีวิตที่มีการสังสมประวัติศาสตร์และตำนานเล่าขานกันมา เรื่องราวของการตั้งถิ่นฐาน การอยู่อาศัย นำสู่เอกลักษณ์ของย่านโดยที่หลายย่านนั้นก็เป็นที่รู้จักกันดีจากคนภายนอก ย่านย่อยที่อยู่ในย่านใหญ่ต่างสอดประสานกลมกลืนกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของย่านย่อยของตนไว้

เมื่อเดินทางจากย่านใหญ่ ทั้งประวัติศาสตร์และภาพปรากฏที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ จึงเป็นทางนำสู่ย่านย่อย และเพื่อเข้าใจเรื่องราวการอยู่อาศัยเพื่อนำสู่เอกลักษณ์และความหมายของย่าน ผู้วิจัยจึงเปิดสู่ความเข้าใจโดยการก้าวเข้าสู่ทางของย่านอันหลากหลาย เพื่อค้นหาภาพปรากฏและภาพที่รอคอยการปรากฏจากชีวิตที่อยู่อาศัยอยู่ในย่านนั้น

จาก “ชีวิต” ที่เริ่มต้นขึ้นจากการตั้งถิ่นฐาน การอยู่อาศัย ปลูกสร้างบ้านเรือนให้เป็นดัง สถานที่รองรับชีวิตของตนและครอบครัว และสามารถบ่งบอกตัวตนได้จากบ้านและย่านของตนที่อาศัยอยู่ ปฐมภูมิของการอยู่อาศัยจึงเริ่มต้นขึ้นเป็นดัง “ศูนย์กลางแห่งชีวิต” ของเขา ให้ได้สร้างเรื่องราวและประสบการณ์แห่งชีวิตของตน ทั้งนี้คือ “บ้าน” ที่ที่เขาได้ดำรงชีวิตภายใต้กรอบแห่งปฏิสังขารแห่งชีวิต “บ้าน” ที่จะเป็นดังศูนย์กลางที่จะเป็นทั้งจุดตั้งต้นและจุดสิ้นสุด เพื่อสร้างความหมายของการอยู่อาศัยลงในย่านของเขา

การศึกษาในบทที่ 4 ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาความหมายของถิ่นจากเรื่องราว “ชีวิตครอบครัว” ที่มีการอาศัยอยู่ผูกพันแนบแน่นกับย่านจนเกิด “โยงโยงของครอบครัว” โดยมี “ครอบครัวต้นเรื่อง” ที่ถือเป็นครอบครัวที่สร้างประวัติศาสตร์ของครอบครัวของตน จากรากฐานของครอบครัวตนเองและเติบโตเชื่อมโยงกับครอบครัววงศาคุณญาติ ครอบครัวเพื่อนบ้าน ผูกพันเป็นดังครอบครัวใหญ่ในย่าน ร่วมกันสร้างความหมายของถิ่นให้กับย่านที่ตนอาศัยอยู่ โดยความพิเศษของครอบครัวต้นเรื่องจะถือเป็นตัวแทนของผู้บอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ของครอบครัวของตน เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของย่านและชุมชน ข้อสำคัญที่ผู้วิจัยได้พิจารณาความพิเศษครอบครัวต้นเรื่องเป็นส่วนหนึ่งของข้อสำคัญ 10 ข้อของการมีปฏิสังขารแห่งชีวิต (Primary

Message System ของ Edward T. Hall)¹ เริ่มจาก

- การมีความสัมพันธ์อันดีกับย่าน (interaction)
- ความผูกพันกับผู้คนในย่าน (association with family)
- ครอบครัวคนสามรุ่น (association with others)
- การมีงานแห่งชีวิต (subsistence)

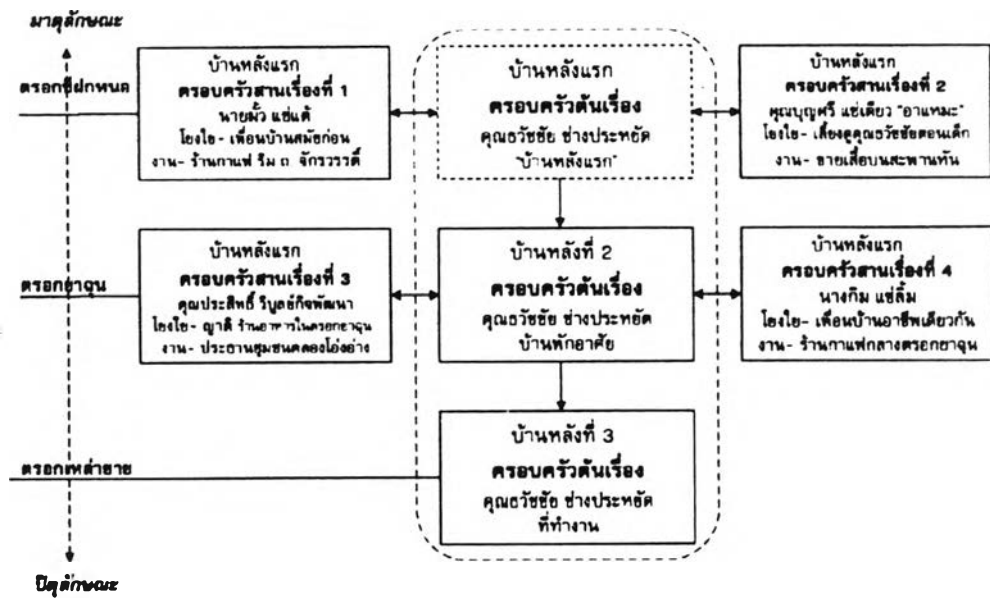
ในการเริ่มต้นเข้าไปศึกษาย่านชุมชนคลองโง่งอ-สะพานหัน ตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 จนถึง ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 บทบาทของผู้วิจัยในระยะแรกเป็น “แขกผู้มาเยือน” ของย่านที่เริ่มต้นจากการสังเกตการณ์ การจดบันทึก การวาดภาพ สัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง ไปพร้อมๆ กับการเริ่มสนทนากับผู้คนในย่านเพื่อฟังเรื่องราวและ สืบสาวเรื่องราวเพื่อหา “ครอบครัวต้นเรื่อง” จนเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ด้วยความช่วยเหลือ มิตรภาพอันอบอุ่นของผู้คนในย่าน จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถเลือกครอบครัวต้นเรื่อง และสืบต่อจนเห็นถึงโยงโยงของครอบครัวที่เกิดจาก “ครอบครัวสานเรื่อง” หลายครอบครัว เพื่อที่จะ

¹ Hall, Edward Twitchell , The Silent Language (New York: Anchor Books, 1990) pp. 37-38.

สามารถเก็บข้อมูลเชิงลึก ทั้งการมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ นอกเหนือจากข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการแล้ว ผู้วิจัยยังได้รับการต้อนรับที่ประทับใจทุกครั้งที่เขาไปเยี่ยมเยียนจนถึงปัจจุบัน

4.1 การศึกษาเรื่องราว “ศูนย์กลางแห่งชีวิต” จากชีวิตครอบครัว “ครอบครัวต้นเรื่อง”

ครอบครัวต้นเรื่องที่ถูกผู้วิจัยได้เลือก คือ ครอบครัวคุณธวัชชัย ช่างประหัด (เป็นรุ่นที่ 3 ของตระกูล) มีความพิเศษโดยเป็นครอบครัวที่ลงหลักปักฐาน สร้างรากฐานของครอบครัวของตนในย่านนี้ มาตั้งแต่ครั้งเหล่าอำมาเหล่าอาก มีบ้านหลังแรก บ้านหลังที่สอง และบ้านหลังที่สามอยู่ในย่าน โดยมีที่ตั้งของบ้านแต่ละหลังในตรอกที่มี “ภาพชีวิต” ที่แตกต่างกัน ตลอดช่วงเวลาของการอาศัยอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สมาชิกในครอบครัวอาศัยอยู่โดยมีวงศาคณาญาติมาอาศัยอยู่ในบ้านใกล้เคียง และยังรวมไปถึงเพื่อนบ้านที่ผูกพันช่วยเหลือกันเป็นดังญาติสนิท และนอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนแล้ว ความหมายของการเป็น “ย่านอยู่-ย่านกิน” ของครอบครัวนี้ทำให้เกิด “การงานแห่งชีวิต” ที่สร้างขึ้นพร้อมๆ กันกับการขยายตัวของครอบครัว จนถึงปัจจุบันมีครอบครัวสืบต่อสกุลมาแล้ว 4 รุ่น การอาศัยอยู่ในย่านมีการเติบโตเป็นดังต้นไม้ที่ฝังรากฐานของครอบครัวและสายเลือดของตนลงในย่านนี้ และในขณะที่ครอบครัวนี้ก็แผ่กิ่งก้านของความสัมพันธ์เกิดเป็นโยงใยของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในย่านร่วมกัน

แผนภาพ 4-1 โยงใยของครอบครัวจาก “ครอบครัวต้นเรื่อง” สู่ “ครอบครัวสานเรื่อง”

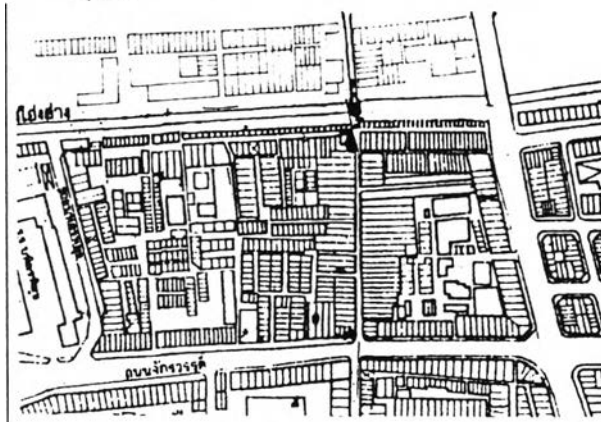
4.1.1 ครอบครัวดันเรื่อง: ครอบครัควณธวัชชัย ช่างประหยัด

- orientation: ครอบอย่างอิงครอบครัว

ครอบครัควณธวัชชัย เกียรติชัยวุฒิ หรือ คุณจืด ถือว่าเป็นครอบครัที่อาศัยอยู่ย่านคลองโอง่าง-สะพานหันมานานตั้งแต่ครั้งอำมาตราชะของควณธวัชชัย อากงของควณธวัชชัย อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในย่านนี้เพื่อทำมาค้าขายอยู่ในสำเพ็ง แต่เดิมบ้านที่เป็นเหมือนบ้านหลังแรกของตระกูลหรือครอบครันี้ ตั้งอยู่บริเวณใกล้ศาลเจ้าปูนเต้ากง ดังแสดงในแผนที่ปี พ.ศ. 2451 บ้านหลังเดิมเคยเป็นบ้านไม้สองชั้น ซึ่งเป็นลักษณะบ้านที่พบเห็นได้ทั่วไปเมื่อประมาณ 70-80 ปีก่อน ดังแสดงในแผนที่เก่าปี พ.ศ. 2430 บ้านไม้ที่พบทั่วไปในย่านนี้ ถูกรื้อและสร้างเป็นอาคารแถวสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 4-5 ชั้น

แผนที่ 4-1 แผนที่ปี พ.ศ. 2430
แผนที่แสดงบริเวณที่อยู่อาศัยที่อากงของควณธวัชชัยอยู่ชั่วคราวก่อนที่จะย้ายมาสร้างครอบครัที่ “บ้านหลังแรก” ในตรอกสี่ฝกหนอ

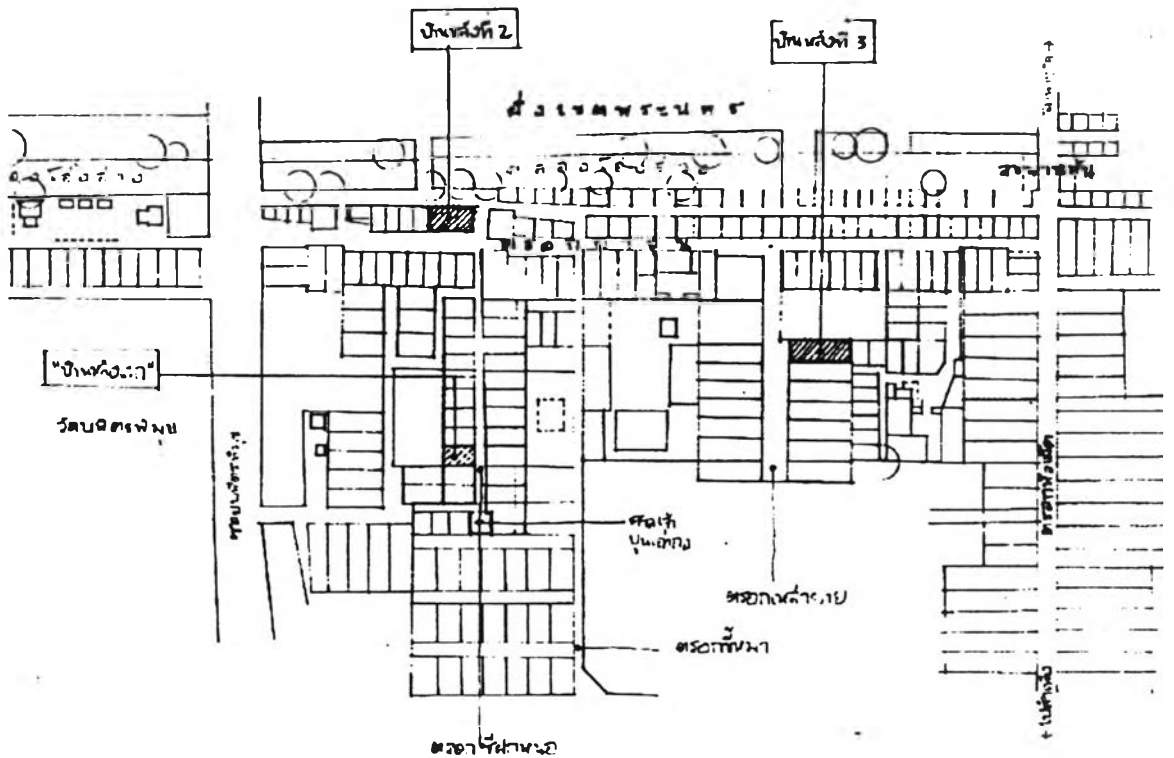
แผนที่ 4-2 แผนที่ปี พ.ศ. 2500
แผนที่แสดงบริเวณที่ตั้งของ “บ้านหลังแรก” ในตรอกสี่ฝกหนอ

อาชีพของครอบครัเริ่มต้นด้วยการ “ขายกาแฟ ขายกล้วยเดี่ยวอยู่หลังบ้าน อยู่ตรงริมคลอง คลองแต่ก่อนไม่ได้ถม สมัยก่อนเป็นแฉงลอย แฉงขึ้นมากันเป็นห้อง ๆ ไม่มีประตู เป็นแฉงเป็นไม้ ทั้งแถบยาวตลอด และยังมีร้านขายกาแฟโบราณ ตรงแถวๆบ้านหลังนี้ (บ้านหลังที่ 2)”²

² สัมภาษณ์ คุณจินดา เกียรติชัยวุฒิ, 21 พฤศจิกายน 2545.

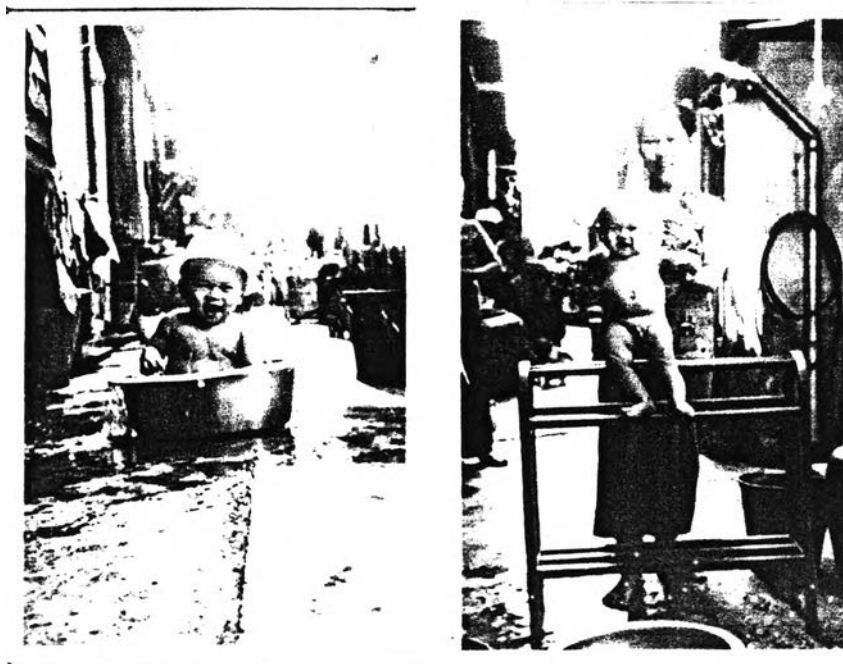
รูปภาพ 4-1 คุณธวัชชัยและคุณวราณา (มารดา) บริเวณแผงลอยร้านค้าริมคลองโอ่งอ่าง

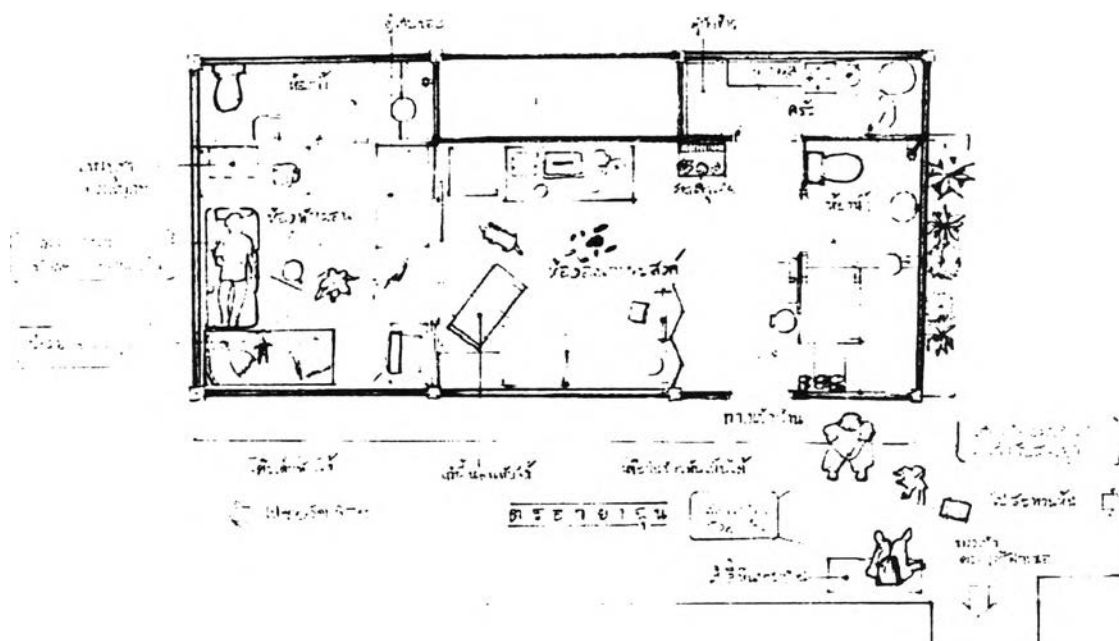
แผนที่ 4-3 แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านหลังแรก -บ้านหลังที่ 2 - บ้านหลังที่ 3

ครอบครัวของอาม่าอาจของคุณธวัชชัยจึงเริ่มต้นสร้างครอบครัวโดยย้ายมาเช่าบ้านในตรอกซีฝก
ทนอนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 ซึ่งเดิมเป็นบ้านไม้แถว 2 ชั้น ถือเป็นบ้านหลังแรกของครอบครัวชีวิตวัยเด็ก
ของคุณธวัชชัยเริ่มต้นในตรอกซีฝกทนอนแห่งนี้ ดังที่คุณฐิตได้บอกแก่ผู้วิจัยเมื่อครั้งแนะนำ “บ้าน” ของ
ครอบครัวให้รู้จักว่า “มองเข้าไปในตรอกนั้น ที่เห็นเป็นตรอกเล็กๆ ตากผ้าเต็มไปหมดนั่น ผมเกิดในนี้ ไตใน
นี้ นี่แหละ บ้านผมแหละ”³

³ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย เกียรติชัยวุฒิ, 21 พฤศจิกายน 2545.

รูปภาพ 4-2, 4-3 ภาพถ่ายวัยเด็กของคุณธวัชชัย (ซ้าย) ภาพถ่ายคุณธวัชชัยกับคุณวรรณมา (มารดา) (ขวา) ในตรอกซีฟกหนอ ประมาณ พ.ศ. 2513 ถ่ายโดยคุณบุญศรี แซ่เตี่ยว (ครอบครัวसानเรื่องที่ 2)

รูปภาพ 4-4 ผังชีวิตครอบครัวบ้านหลังที่ 2 บนตรอกยาจุน

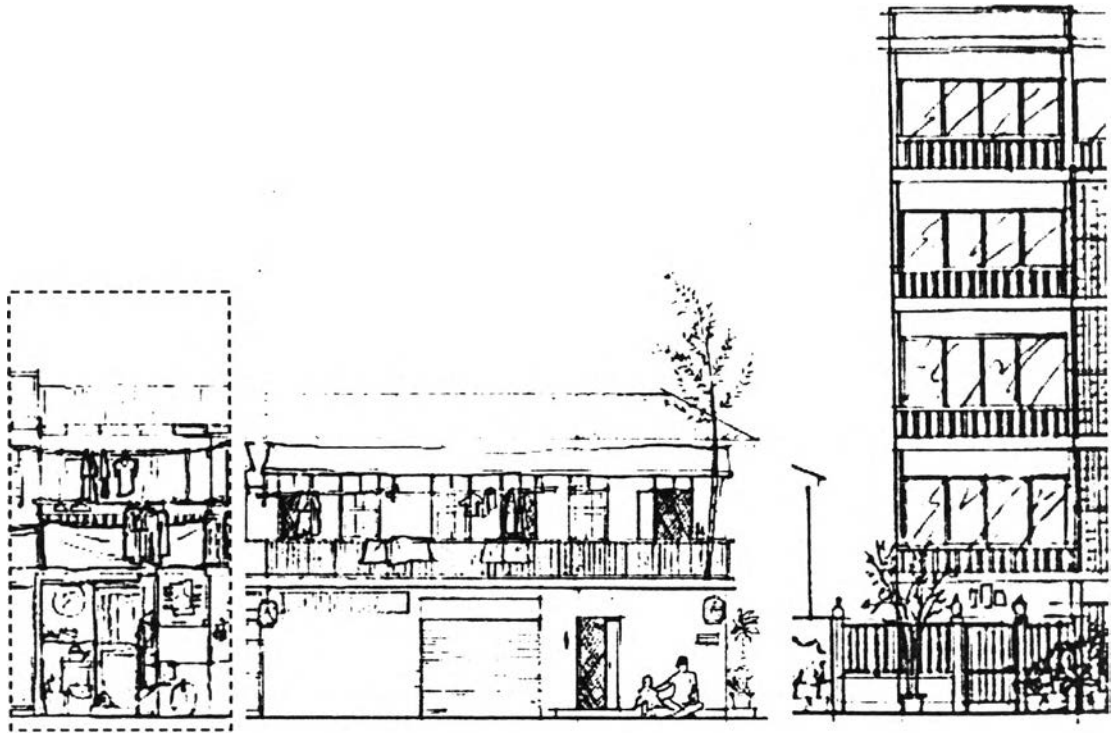
รูปภาพที่ 4-5 คุณวรรณดา (มารดาคุณธวัชชัย และหลานๆ)

รูปภาพที่ 4-6 คุณธวัชชัยและลูกสาว น้องมุกและน้องหยก

ครอบครัวคุณธวัชชัย เดิมทีในบ้านหลังแรกจนมีสมาชิกในครอบครัวเกือบ 10 คน ในปีพ.ศ. 2530 คุณวรรณดา เกียรติชัยวุฒิ คุณแม่ของคุณธวัชชัย ได้ย้ายบ้านโดยซื้อบ้านที่อยู่ปากทางตรงข้ามตรอกซีฟกนอ ในตรอกยาจกจากหนึ่งห้องเป็นสามห้องดังปัจจุบัน ถือว่าบ้านหลังนี้เป็นบ้านหลังที่สองของครอบครัว

เมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ครอบครัวคุณธวัชชัยก็ได้ซื้อบ้านอีกหลังหนึ่งอยู่ในย่านเดียวกัน เป็นอาคารแถวคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 5 ชั้น อยู่ในตรอกเหล่ายาย และโดยมีคุณจินดา เกียรติชัยวุฒิ ซึ่งเป็นคุณอา (อาอี) ของคุณธวัชชัยเป็นเจ้าของ และถือว่าบ้านหลังนี้ เป็นบ้านที่สามของครอบครัวด้วย

รูปภาพ 4-7 รูปด้านบ้านหลังแรก - บ้านหลังที่ 2 - บ้านหลังที่ 3

- *identification ประวัติศาสตร์ของครอบครัว*

ประวัติศาสตร์ของครอบครัวเริ่มต้นที่ “บ้านหลังแรก” ของครอบครัวคุณธวัชชัยซึ่งครอบครัวคุณธวัชชัยได้อาศัยอยู่ในตึกอพาร์ทเมนท์เป็นเวลาเกือบ 20 ปี โดยมีสมาชิกในครอบครัวได้แก่น้องของคุณธวัชชัย 3 คนที่เจริญเติบโตและใช้ชีวิตวัยเด็กอยู่ในตึกนี้ ในขณะที่มีญาติพี่น้องทางคุณแม่ของคุณธวัชชัยอีก 3 คนซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านที่อยู่ในตึกอพาร์ทเมนท์แห่งนี้อย่างอบอุ่น ดังที่คุณธวัชชัยเล่าถึงความทรงจำเมื่อครั้งวัยเด็กอย่างภาคภูมิใจว่า “ผมโตในนั้น แม้ว่าบางคนจะบอกว่าอยู่ได้ยังไงทั้งเล็กทั้งแคบ แต่ว่าถ้าอยู่จริงๆ จะรู้ว่ามันมีความสุขสบาย แล้วมันก็อบอุ่นอย่างบอกไม่ถูกเลย”⁴

บทบาทที่ครอบครัวคุณธวัชชัยมีต่อย่านและชุมชน สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์ของครอบครัวที่มีความผูกพันกับพื้นที่มายาวนาน จากรุ่นของอาแม่อาจ มาจนถึงรุ่นคุณพ่อคุณแม่ของคุณธวัชชัย และครอบครัวของคุณธวัชชัยเอง การขยายครอบครัวและการตัดสินใจเลือกบ้านใหม่ได้เลือกที่จะอยู่อาศัยอยู่ในย่านเดิม โดยยังมีสมาชิกในครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกัน และแม้ว่าจะมีสมาชิกคนใดย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น ก็ยังถือว่าที่นี่ เป็นศูนย์กลางของครอบครัวและตระกูลอย่างแท้จริง

สมาชิกในครอบครัวและญาติในตระกูลเดียวกัน หลายท่านมีบทบาทในชุมชนคลองไผ่ฉ่าง-สะพานหัน ได้แก่ คุณศักดิ์สิทธิ์ เกียรติชัยวุฒิ มีฐานะเป็นคุณอาของคุณธวัชชัย ปัจจุบันเป็นประธานชุมชนสะพานหัน คุณวันชัย เกียรติชัยวุฒิ เคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานชุมชนคลองไผ่ฉ่าง และปัจจุบัน เป็นสมาชิกสภาเขตสัมพันธ์วงศ์ และแม้ว่าจะย้ายครอบครัวของตนไปอยู่ที่อื่น ก็ยังเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมและเทศกาลต่างๆ ของชุมชนทุกปี

⁴ สัมภาษณ์คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 28 พฤศจิกายน 2545.

ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และบทบาทของครอบครัวคุณธวัชชัย แสดงให้เห็นว่าครอบครัวนี้มีความผูกพันแนบแน่น เหมือนกับว่าครอบครัวของเขาได้หยั่งรากของครอบครัวลงในพื้นที่ย่านนี้ และแม้ว่าจะได้มีการขยายครอบครัวและบ้านพักอาศัยออกไป ก็ยังเปรียบได้กับการแผ่ขยายกิ่งก้านของต้นไม้ใหญ่ ที่ยังคงมีรากฐานที่มั่นคงอยู่ที่เดิม

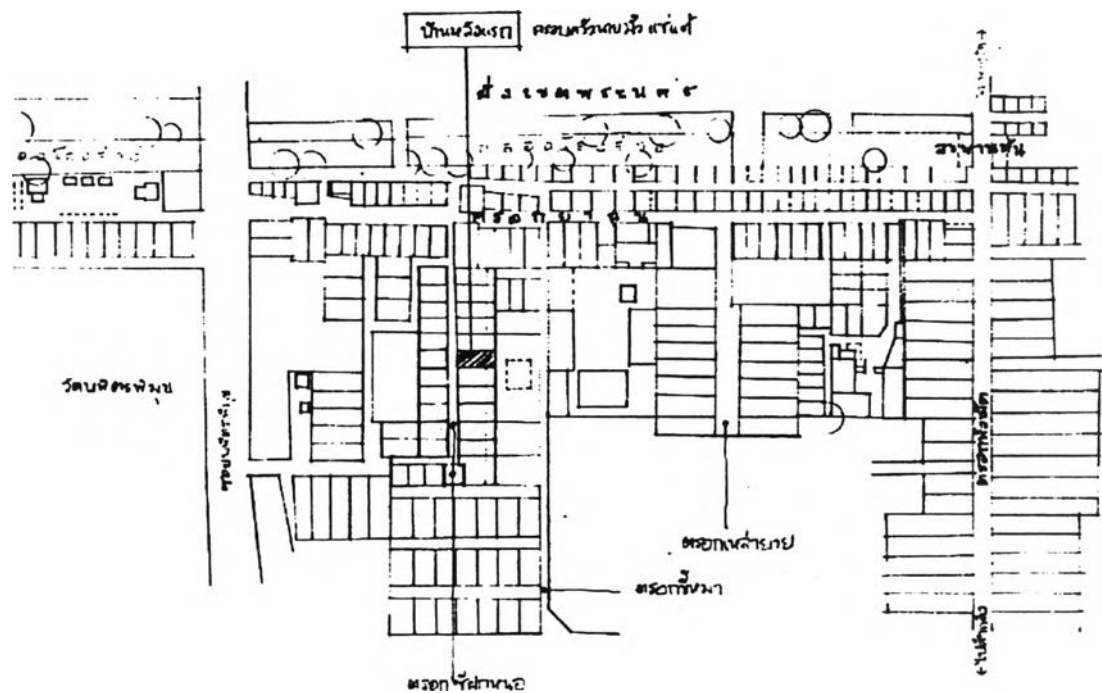
4.2 เรื่องราว “โยงโยแห่งชีวิต” จาก “ครอบครัวसानเรือง”

4.2.1 ครอบครัวसानเรืองที่ 1: ครอบครัวนายมัว แซ่แต้

- โยงโยกับครอบครัวต้นเรื่อง

ครอบครัวนายมัวอาศัยอยู่ในตรอกซีฝกหนอ และสร้างครอบครัวใน “บ้านหลังแรก” เช่นเดียวกับครอบครัวคุณธวัชชัย แตกต่างกันที่ครอบครัวนายมัวยังคงอาศัยอยู่ในตรอกซีฝกหนอมาจนถึงปัจจุบัน โดยบ้านหลังที่อาศัยอยู่ยังคงสภาพใกล้เคียงกับครั้งแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ จนถึงปัจจุบัน ครอบครัวนายมัวมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านสนิทสนมกับบ้านครอบครัวคุณธวัชชัย “นี่ก็เก่าแก่ เพื่อนบ้านกันมาตั้งแต่สมัยอยู่ในนี้ บ้านก็ยังคงเดิมๆ อยู่เลย ตอนนั้นลูกหลานเต็มก็ยังมีมากในที่นี้”⁵ และยังมีอาชีพคล้ายกันคือ ขายกาแฟโบราณ ด้วยแต่อยู่กันคนละตรอกของย่าน

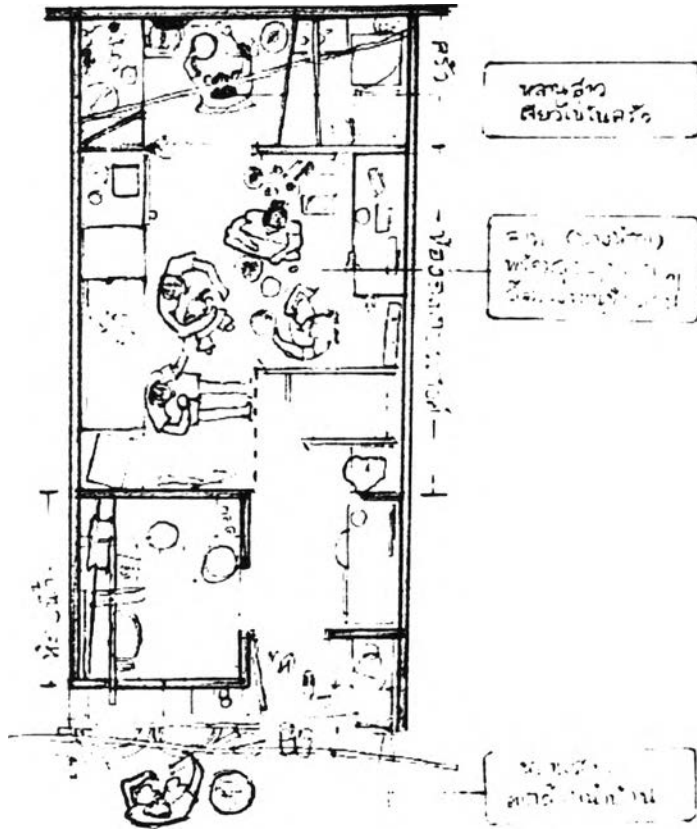
- orientation: กรอบอ้างอิงของครอบครัว

รูปภาพ 4-8 ผังแสดงตำแหน่ง “บ้านหลังแรก” ในตรอกซีฝกหนอ

⁵ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545.

นายมีว แซ่แต้ (อายุ 79 ปี) และนางน้อย แซ่ตั้ง (อายุ 65 ปี) พักอาศัยอยู่ในบ้านเช่าหลังหนึ่งในตรอกซีฝกหนอ หรือ ตรอกสี่บาทห้าสิบ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2446 โดยก่อนหน้านี้อาศัยอยู่ในย่านชุมชนคลองโง่งอ่าง-สะพานหันในบริเวณใกล้เคียงกัน เดิมเป็นอาคารแถวสร้างด้วยไม้ ขนาด 2 ชั้นและครอบครัวอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนั้นประมาณ 5 ปี ก่อนที่จะย้ายมาเช่าบ้านในตรอกซีฝกหนอและอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบัน

รูปภาพ 4-9
ผังชีวิตครอบครัวในบ้านของ
ครอบครัวนายมีว แซ่แต้

รูปภาพ 4-10
ภาพบรรยากาศในครอบครัวระหว่างมือ
เย็น ของครอบครัวนายมีวที่บ้านในตรอก
ซีฝกหนอ ประกอบด้วย อาม่า (นางน้อย)
ลูกสาว และหลานสาว

- identification: ประวัติศาสตร์ของครอบครัว

รูปภาพ 4-11 นายมี๊วขณะกำลังชงกาแฟโบราณที่ร้าน JK Coffee ที่ริมถนนจักรวรรดิ

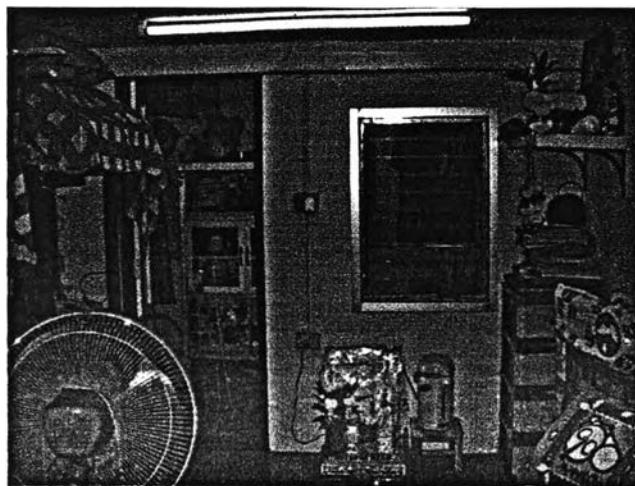
อาชีพหลักของครอบครัวที่นายมี๊วทำคือเปิดร้านขายกาแฟโบราณ ตั้งอยู่ปากทางเข้าตรอกเฮงอันลี ริมถนนจักรวรรดิ ผังตรงข้ามกับธนาคารกสิกรไทย สาขานนจักรวรรดิในปัจจุบัน นายมี๊วเปิดร้านกาแฟโบราณแห่งนี้มาตั้งแต่เริ่มต้นสร้างครอบครัวและสร้าง “บ้าน ” ของตนอยู่ในย่านนี้ ร้านกาแฟโบราณแห่งนี้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของร้านค้าริมถนนจักรวรรดิและคนในย่านทางด้านตรอกชีหมา และโรงเรียนวัดบพิตร

ปัจจุบัน ร้านขายกาแฟโบราณได้รับการสืบทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลาน โดยที่นายมี๊วเองยังคงเป็นคนปรุงรสของกาแฟและชาที่ขายในร้านด้วย คนในย่านรู้จักร้านกาแฟร้านนี้ในชื่อ “เจียมกู๋” ซึ่งในภาษาจีนแต่ใจหมายถึง หลานของอา แสดงถึงการเป็นเจ้าของร้านร่วมกันในครอบครัวและเครือญาติ ส่วนลูกหลานของนายมี๊วนั้นยังช่วยเหลือและขยายกิจการของร้านต่อโดยการทำบ๊วยบรรจุขวดขาย รวมทั้งผงกาแฟและผงชาในชื่อ JK ซึ่ง เป็นคำย่อมาจากภาษาอังกฤษของคำว่าเจียมกู๋นั่นเอง

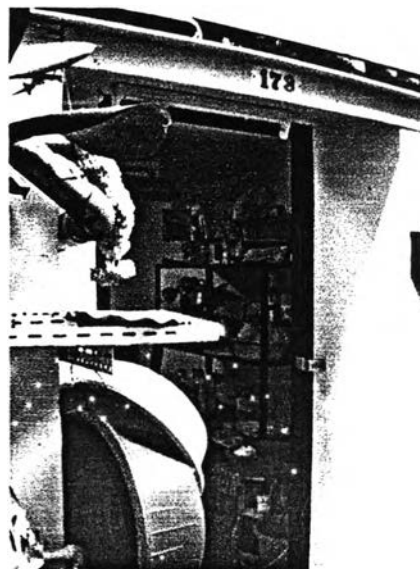

รูปภาพที่ 4-12 ขวดบ๊วยตรา JK ทำโดยคุณพรทิพย์ ลูกสาวนายมี๊ว ตั้งแต่

อยู่อาศัยและทำมาหากินเพียงคนเดียวในย่านเดียวกันเช่นนี้ว่า “อยู่แบบนี้สบาย ร้านเราก็อยู่ตรงนี้ เดินไป
 เดี่ยวเดียวก็ถึงบ้าน เดินได้หลายทาง ไปไหนใครก็รู้จัก คนในย่านเดียวกันทั้งนั้น”⁸

รูปภาพ 4-14 ภายในบ้านของคุณบุญศรี(อาหะมะ)
 ในตรอกซีฝกหนอ หลังสร้างปรับปรุงเมื่อปีพ.ศ. 2543

รูปภาพ 4-15 บ้านของคุณบุญศรี
 แซ่เดียวในตรอกซีฝกหนอ ปัจจุบัน

ความผูกพันกับคุณธวัชชัย ครอบครัวต้นเรื่องนั้น เริ่มตั้งแต่คุณธวัชชัยยังอยู่ในวัยเด็ก จากรูปถ่าย
 ของคุณธวัชชัยที่คุณบุญศรีเป็นผู้ถ่าย “อาหะมะถ่ายให้ผมนะ แต่แกไม่ได้บอกหรอก แกเก็บไว้แล้วค่อยเอามา
 ให้ตอนผมโตเป็นหนุ่มแล้ว แกบอกว่าอยากให้ไว้เป็นที่ระลึก ผมเองยังจำไม่ได้เลย”⁹ และคุณบุญศรีเล่าให้ฟัง
 ถึงความสัมพันธ์ในวัยเด็กของคุณธวัชชัยด้วยว่า “ตอนนั้นสมัยสามียังอยู่ แกจะซื้อขนมวางไว้ในบ้านเยอะเยอะ
 อย่างจืด แล้วก็ถูกๆ เพื่อนบ้านหะ พอวังเข้ามาในบ้านจะได้มีขนมให้กิน บางทีเราก็จี๋วโซให้ อาบน้ำ ปะ
 แป้งให้ อย่างจืดเนี่ย อาบน้ำนอนอยู่ที่นี้บ่อยๆ เลยตอนเด็ก ๆ เหมือนลูกเหมือนหลานเลย”¹⁰

- identification ประวัติศาสตร์ครอบครัว

คุณบุญศรีเริ่มอยู่อาศัยที่นี่มาตั้งแต่อายุประมาณ 20 ปี แต่ก่อนนี้มาค้าขายที่ร้านเชิงสะพานหันแห่ง
 นี้ โดยที่พักอาศัยอยู่ที่อื่น แต่เมื่อมีโอกาสได้เช่าห้องพักอาศัยในตรอกซีฝกหนอได้ จึงย้ายครอบครัวมาอยู่
 อาศัยที่นี่ ปัจจุบันร้านขายเสื้อชั้นในของคุณบุญศรีที่เปิดขายมากกว่า 50 ปีแล้วนั้น ยังคงเป็นร้านเก่าแก่ร้าน
 หนึ่งที่เชิงสะพานหัน และอาหะมะก็แสดงความภาคภูมิใจในย่านแห่งนี้ว่า “ที่สะพานหันนี้ มีอะไรขายเยอะ
 ไปหมด คนมาที่นี่ก็เพราะรู้ว่าสะพานหันมีอะไร ไม่อยากให้เราเปลี่ยน อยากให้เป็นแบบนี้ เพราะทุกคนที่
 ขายของที่นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งของสะพานหันนี่”¹¹

⁸ สัมภาษณ์ คุณบุญศรี แซ่เดียว, 2 ธันวาคม 2545.

⁹ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 21 พฤศจิกายน 2545.

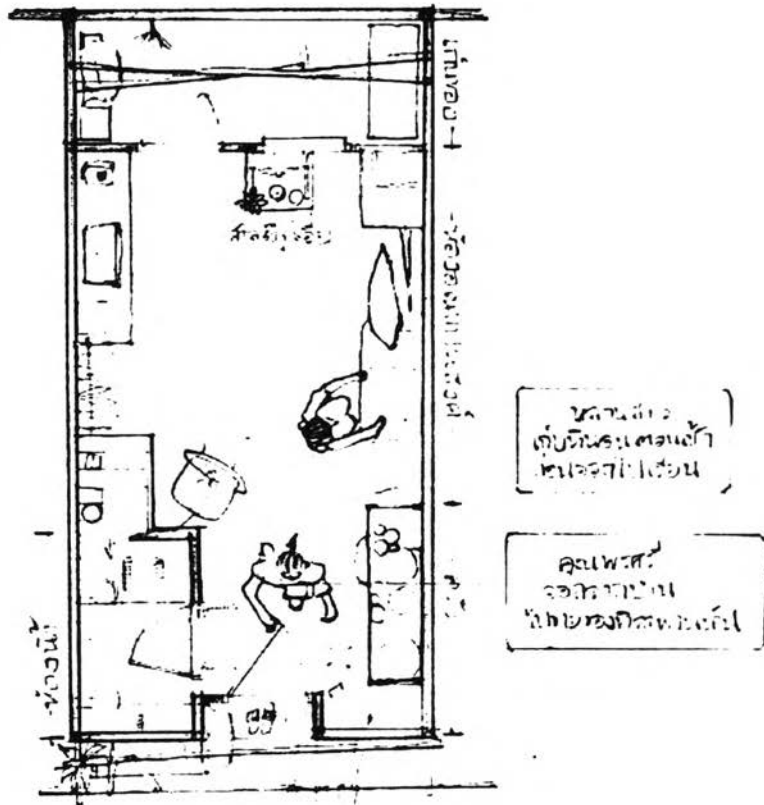
¹⁰ สัมภาษณ์ คุณบุญศรี แซ่เดียว, 2 ธันวาคม 2545.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

รูปภาพ 4-16 ร้านขายเสื้อผ้าในเชิงสะพานหัน

รูปภาพ 4-17 คุณบุญศรีถ่ายรูปที่ร้านของตน

รูปภาพ 4-18 ผังของบ้านคุณบุญศรี แซ่เตียว

4.2.3 ครอบครัวสามเรื่องที่ 3: คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา

- โยงใยกับครอบครัวต้นเรื่อง

คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนานับเป็นญาติครอบครัวเดียวกันกับครอบครัวต้นเรื่อง โดยแต่เดิม เริ่มต้นครอบครัวก็เคยอาศัยอยู่ในตรอกซีฝกหนอ แต่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ในตรอกชยาจนตั้งแต่คุณประสิทธิ์ยังอยู่ในวัยเด็กที่บ้านหลังที่กำลังจะศึกษา

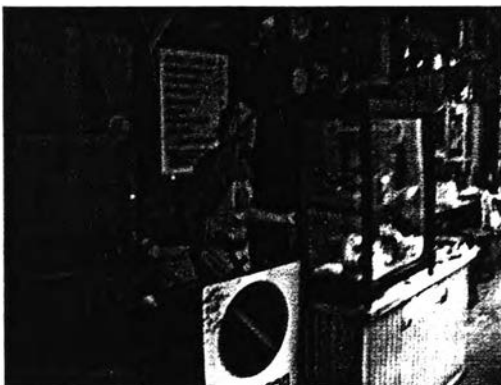
อาชีพปัจจุบันของคุณประสิทธิ์ คือ รับจ้างบริษัทที่มีสำนักงานอยู่ที่วงเวียนโอเดียน และบทบาทสำคัญของคุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนาคือ การเป็นประธานชุมชนคลองโง่งอ่าง โดยอยู่ในตำแหน่งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ดูแลและรับเรื่องเสนอ ร้องเรียนจากเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน รวมไปถึงการไปประชุมและร่วมกิจกรรมกับเขตสัมพันธวงศ์ เพื่อนำข่าวสารและกิจกรรมมาแจ้งให้เพื่อนบ้านด้วยกันทราบ

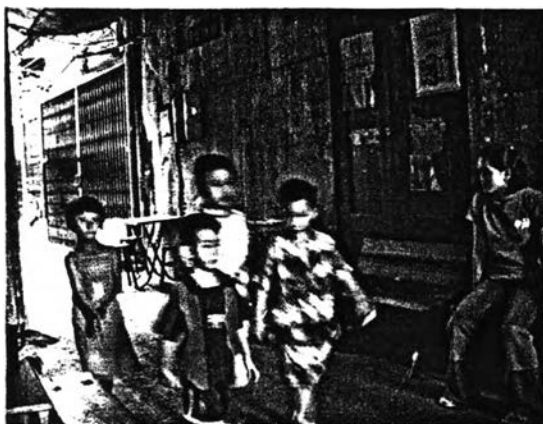
รูปภาพ 4-19 คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนาในงานวันเด็กแห่งชาติที่จัดในตรอกชยาจน

- *orientation*: กรอบอ้างอิงของครอบครัว

คุณประสิทธิ์ อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นอาคารแถวริมตรอกชยาจนด้านคลองโง่งอ่าง โดยบ้านตั้งอยู่ตรงข้ามกับปากทางตรอกเหล่ายาย และหน้าบ้านด้านที่หันเข้าหาตรอกชยาจนนั้นภรรยาคุณประสิทธิ์ เปิดเป็นร้านขายอาหารตามสั่ง และด้านหลังที่เป็นหลังบ้านด้านที่ติดกับตรอกริมคลองโง่งอ่างเป็นส่วนบริการสำหรับล้างจาน

รูปภาพ 4-20 ร้านขายอาหารของภรรยาคุณประสิทธิ์

รูปภาพ 4-23 น้องเกม (ใส่เสื้อส้ม) กับเพื่อนๆ

รูปภาพ 4-24 น้องเกม ผู้นำทีมเด็กๆ ในงานวันเด็ก

สำหรับลูกชายของคุณประสิทธิ์ น้องเกม อายุ 6 ปี (เมื่อปี พ.ศ. 2545) ก็มีความสัมพันธ์กับเด็กๆ ลูกหลานของครอบครัวในตรอกยาจุน และเมื่อคุณประสิทธิ์ ผู้เป็นบิดามีบทบาทสำคัญกับชุมชนแล้ว น้องเกม ก็มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ ดังเช่นการช่วยจัดงานวันเด็ก “คำก็ชอบมีส่วนร่วม ช่วยออกความคิดเห็น อยากให้มีอะไรในงานก็บอก”¹³ แสดงให้เห็นถึงการมีความรู้สึกร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของย่านชุมชนตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเยาว์ รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับ “ด” เด็กที่มีอยู่จำนวนมากในย่านชุมชนคลองไทรง่าง-สะพานหัน และบริเวณใกล้เคียงว่าเป็นส่วนสำคัญของการเป็นย่านชุมชน

4.2.4 ครอบครัวสานเรื่องที่ 4: ครอบครัวนางกิม แซ่ลิ้ม และร้าน โอวสือ

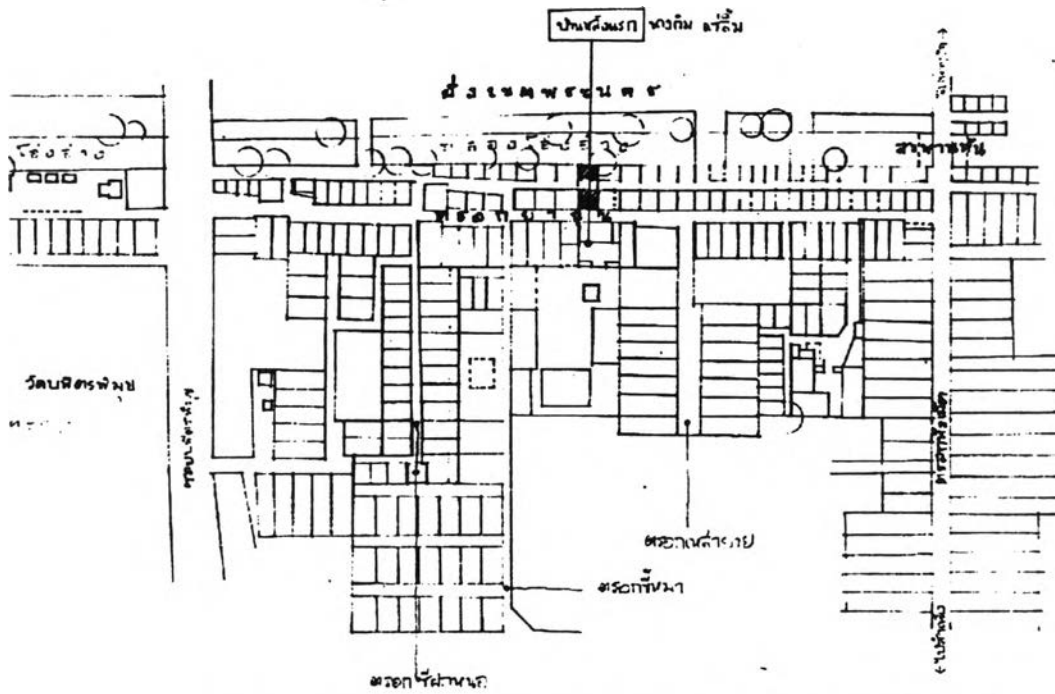
- โยงใยกับครอบครัวต้นเรื่อง

ร้านโอวสือ เป็นร้านขายกาแฟโบราณในตรอกยาจุนโดยสามีของนางกิม โดยครอบครัวคุณธวัชชัยเองครั้งหนึ่งก็เคยเปิดร้านขายกาแฟโบราณที่บ้านหลังที่ 2 ในตรอกยาจุน และถือว่า เป็นเพื่อนบ้านสนิทสนมกันในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน “แม้ว่าตอนนั้นเราจะขายกาแฟเหมือนกัน แต่เราก็ไม่ได้แข่งกันหรอกนะ ไกลกันแค่นี้ก็กลับรู้สึกช่วยกันมากกว่า”¹⁴ และแม้ว่าครอบครัวต้นเรื่องจะเลิกขายกาแฟโบราณมานานแล้ว แต่ก็ยังไปอุดหนุนร้านโอวสือมาตั้งแต่ครั้งสามีนางกิมเป็นผู้ขายจนถึงรุ่นสะใภ้คือ นางนวลน้อย กรุณาฤกษ์

- orientation: กรอบอ้างอิงของครอบครัว

¹³ สัมภาษณ์ คุณประสิทธิ์ วิทยุกิจพัฒนา, 5 มกราคม 2546.

¹⁴ สัมภาษณ์ คุณวรรณดา เกียรติชัยวุฒิ, 25 พฤศจิกายน 2545.

รูปภาพ 4-25 ผังแสดงตำแหน่ง “บ้านหลังแรก” – บ้านทิวสุขและบ้านไอวี่

ครอบครัวนางกิม แซ่ลิ้ม ถือเป็นครอบครัวเก่าแก่อีกครอบครัวหนึ่ง ที่อยู่อาศัยและคุ้นเคยในย่านคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน หรือตรอกยาฉุนแห่งนี้ โดยมี “บ้าน” หลังแรกคือห้องเช่าที่แบ่งให้เช่าของเจ้าของบ้านทิวสุข จนเมื่อปี พ.ศ. 2525 จึงย้ายมาเช่าอาคารแถว 3 ชั้น ริมคลองโอ่งอ่างซึ่งก็ตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านทิวสุขจนถึงปัจจุบัน

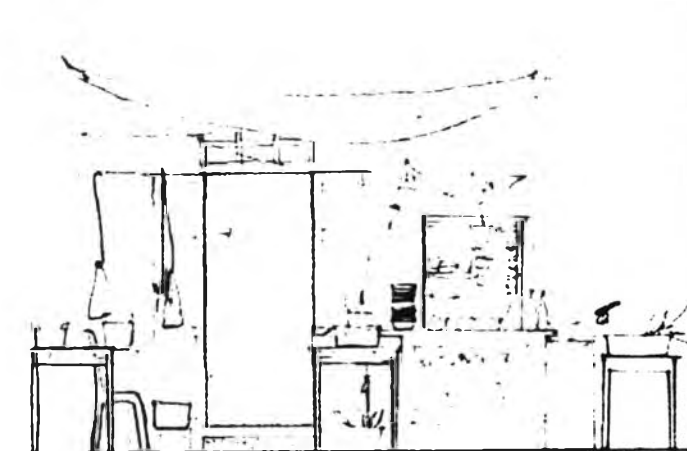
เมื่อนางกิมแต่งงานและสร้างครอบครัวที่นี้ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหันแห่งนี้ เมื่อประมาณ 60 ปีก่อน โดยอาศัยอยู่ในห้องเช่าของบ้านทิวสุข ซึ่งเป็นบ้านพักอาศัยสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก สูง 3 ชั้น โดยเจ้าของแบ่งพื้นที่ภายในเป็นห้องๆ ให้ครอบครัวหลายครอบครัวเช่าเพื่ออยู่อาศัย ครอบครัวของนางกิมจึงเริ่มต้นจากที่นี่

รูปภาพ 4-26 ประตูทางเข้าบ้านทิวสุข จุดเริ่มต้นของครอบครัว

รูปภาพที่ 4-27 นางกิม แซ่ลิ้ม นั่งพักจากการเตรียมวัตถุดิบสำหรับทำอาหาร

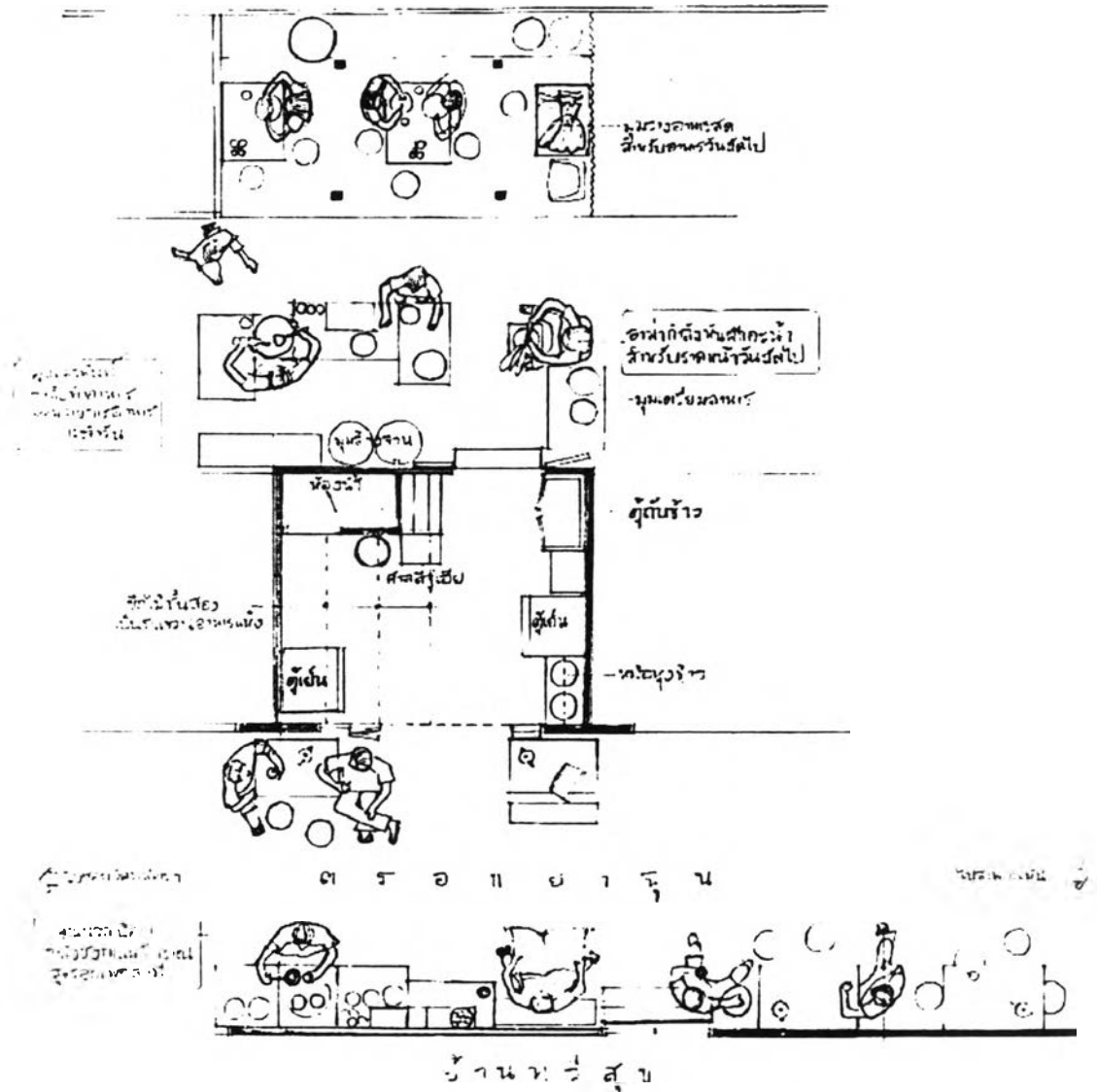

รูปภาพ 4-28 ร้านขายอาหารด้านตรอกกริมคลองโง่งอ้าง
โดยลูกสาวนางกิม คุณอรพินท์ กรณาภุชญา

รูปภาพ 4-29 บริเวณที่นั่งของร้าน อู๋ริมคลองโง่งอ้าง

ค ล อ ง จี ล ่ ง อ ่ า ง

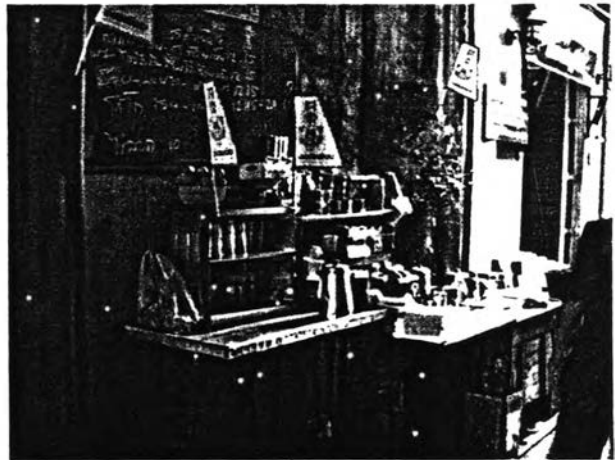
รูปภาพ 4-30 มังแสดงชีวิตครอบครัว ร้านกาแฟโบราณ ร้านขายอาหารตามสั่ง

- **Identification:** ประวัติศาสตร์ครอบครัว

นางกิมมีอายุ 83 ปี ปัจจุบันถือว่าเป็นคนไทยเชื้อสายจีนแต่ใจได้เล่าเรื่องราวของตรอกยาจุนที่นางกิมเคยมารับจ้างเป็นสาวมวนยา เมื่อครั้งที่ตนเองอายุ 17-18 ปี นางกิมเป็นคนต่างด้าวย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศจีนในวัยเด็ก เมื่อครั้งที่นางกิมเป็นสาวมวนยาในตรอกยาจุนแห่งนี้ นางกิมเล่าถึงบรรยากาศของตรอกยาจุนแห่งนี้ว่า "ตรงนี้ ตรอกหน้าบ้านนี้ เรียกว่าตรอกยาจุน มีแต่ร้านขายยาจุน ยาตั้ง แล้วฉันนี่แหละสาวมวนยาเก่า ผู้หญิงรุ่นๆ สมัยนั้นเป็นสาวมวนยาถวนี่เต็มไปหมด"¹⁵

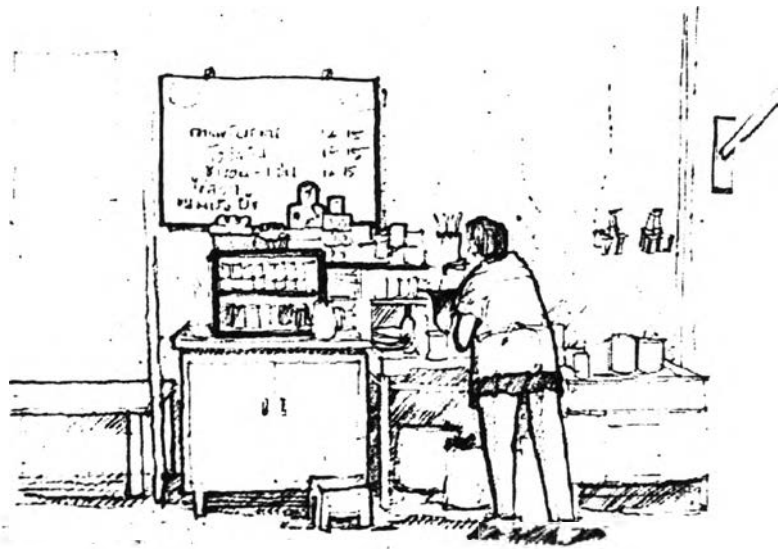
¹⁵ สัมภาษณ์ นางกิม แซ่ลิ้ม, 23 ตุลาคม 2545.

อาชีพหลักของครอบครัวคือมีสามีของนางกิม ซึ่งผู้คนในย่านเรียกว่า *โหวสือ* (มีการบอกต่อกันว่าคำว่า “โหวสือ” เป็นคำภาษาจีน หมายถึง นักเลงโต เป็นสมญานามที่คนในย่านเรียกเพราะว่าร้านกาแฟร้านนี้เป็นร้านที่คนในย่านชอบมาพบปะพูดคุยกัน เป็นเหมือน “สภากาแฟ” กลางตรอกยาจุน โดยมี “โหวสือ” เป็นผู้ที่คนในย่านชอบพ้อและนับถือ¹⁶) เริ่มค้าขายกาแฟโบราณ จึงเป็นที่รู้จักในนามว่า ร้านโหวสือ ร้านกาแฟโบราณร้านนี้เป็นที่รู้จักดีในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน และสะพานกัลป์เคียง เนื่องจากว่าสามีของนางกิม เริ่มต้นค้าขายด้วยการหาบเร่ขายในย่านและสะพานกัลป์เคียง หลังจากนั้นก็เริ่มมีการตั้งร้านอยู่หน้าบ้านทวีสุข โดยตั้งร้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 และหลังจาก “โหวสือ” เสียชีวิต ก็ได้ถ่ายทอดการทำกาแฟโบราณมายังลูกสะใภ้คือ คุณนวนน้อย กรุณาภุชญา จนถึงปีพ.ศ. 2545 และเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2546 ได้มีการปรับปรุงและรื้อถอนอาคารบางส่วนของบ้านทวีสุข ร้านโหวสือที่ตั้งอยู่มานานกว่า 50 ปี ก็ย้ายมาอยู่หน้าบ้านของนางกิม และยังคงเหลือเพียงเครื่องเรือน เครื่องใช้ที่เป็นอุปกรณ์ในการทำกาแฟโบราณของร้านที่คุณนวนน้อยยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

รูปภาพ 4-31 อุปกรณ์เครื่องใช้การชงกาแฟโบราณที่ใช้มาตั้งแต่ครั้งสามีนางกิม แซ่ลิ้มเป็นผู้ชงกาแฟเมื่อ 50 ปีก่อน

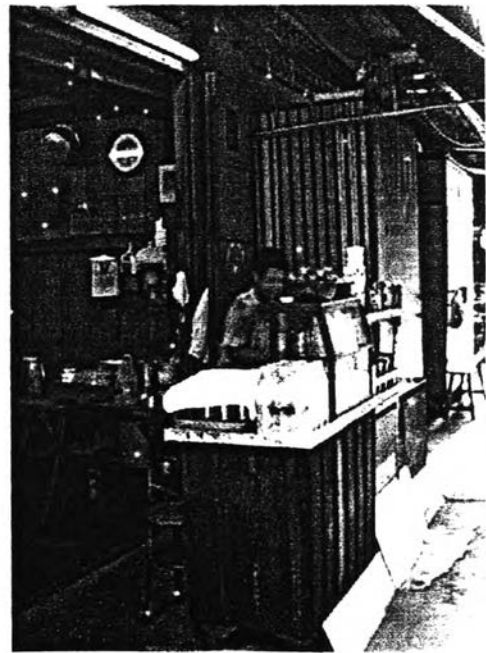
¹⁶ สัมภาษณ์ คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ, 12 พฤศจิกายน 2545.

รูปภาพ 4-32 ร้านขายกาแฟโบราณ: ร้านโอวสี ปัจจุบันดูแลโดยลูกสะใภ้ของนางกิม

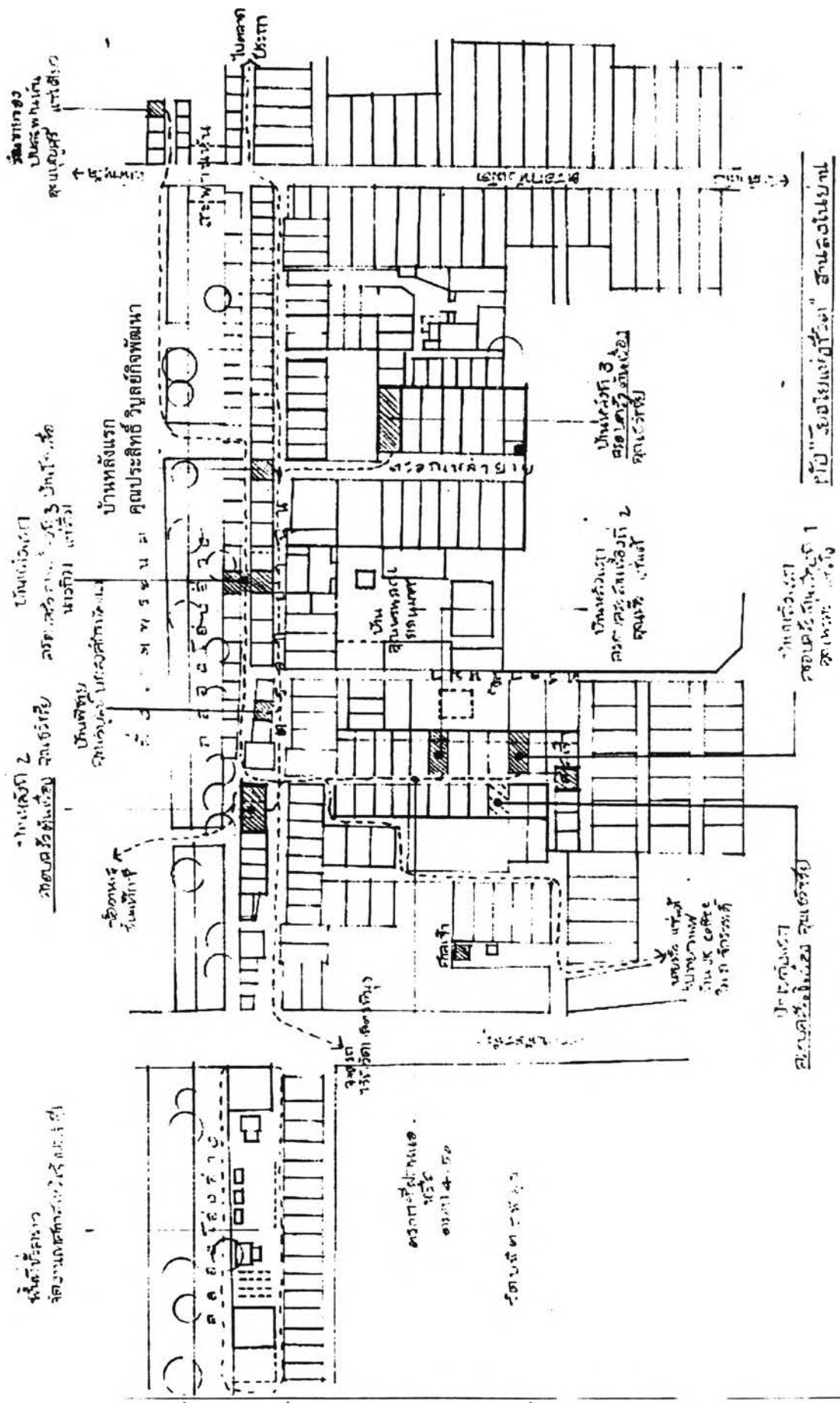

รูปภาพ 4-33 การปรับ+เปลี่ยนร้าน
เดือนธันวาคม 2546 ถึงเดือนมีนาคม 2546

รูปภาพ 4-34 การปรับ+เปลี่ยนร้าน
เดือนเมษายน 2546 ถึงปัจจุบัน

การเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากการมีสมาชิกของย่านใหม่มาสร้างอาคารแทนที่บ้านทวิสุข ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร้าน เมื่อบ้านทวิสุขถูกเปลี่ยนไปเป็นอาคารพาณิชย์ 3 ชั้น ทำให้ต้องมีการปรับ เปลี่ยนร้านกาแฟโบราณโอวสีให้ยังคงอยู่ โดยยังคงรักษาจิตวิญญาณเดิมของการเป็นสภากาแฟของตรอกยาจุนไว้ อุปกรณ์การชงกาแฟและความพิถีพิถันในการชงกาแฟโบราณ ยังคงเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และภาพของการเป็นสภากาแฟประจำตรอกยาจุนจะยังคงอยู่ต่อไป

แผนที่ 4-4 แผนที่แสดงโยงโยโครอบครัว โยงโยเพื่อนบ้าน โยงโยแห่งชีวิต

4.3 การศึกษาปรากฏแห่งความหมายจาก “ศูนย์กลางแห่งชีวิต” สู่ “โยงโยแห่งชีวิต”

4.3.1 บ้าน “ศูนย์กลางของชีวิต”

(1) “บ้านหลังแรก”

จากประวัติศาสตร์การบอกเล่าเรื่องราวของครอบครัวแต่ละครอบครัว นอกจากความเป็นมาในการตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษของครอบครัวตนแล้ว เรื่องราวการบอกเล่าเหล่านั้นยังสะท้อนถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความผูกพันดั้งเดิม (primary tie) ต่อถิ่นและบ้านหลังแรกของตนผ่านเรื่องราวการบอกเล่าเหล่านั้นที่เป็นดังตำนานของครอบครัวที่ยังดำรงอยู่ในความทรงจำต่อบ้านหลังแรกของครอบครัวของตน และแม้ว่ารูปกายภาพของบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเนื่องจากการขยายตัวของครอบครัวสู่บ้านหลังใหม่ ดังความทรงจำและประสบการณ์ร่วมต่อบ้านหลังแรกในวัยเด็กที่ฉายปรากฏชัดในคำบอกเล่าของคุณจิตถึงบ้านหลังแรกที่ตนและครอบครัวลงหลักปักฐานในตรอกซีฝกหนอก่อนที่จะย้ายออกมาอยู่ที่บ้านหลังที่สองในตรอกยาจุน เพราะการขยายตัวของครอบครัว “มันนานเหมือนกันแล้วนะที่ผมย้ายออกมาจากข้างในนี้ แต่ผมก็รู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าที่นี่คือบ้านของผม รู้สึกเหมือนอากาศอาม่าผมอยู่ข้างในนี้ เชื่อไม้... ครั้งหนึ่งผมเคยฝันเห็นอากาศของผมเดินออกมาจากบ้านหลังหนึ่งในนั้น และผมก็คิดตลอดเลยว่านั้นคือบ้านของผม รู้สึกอยู่ตลอดว่าบ้านของครอบครัวผมเริ่มต้นในนั้น”¹⁷ คำบอกเล่าที่สะท้อนถึงความทรงจำและความฝันที่คุณจิตมีต่อบ้านหลังแรกของครอบครัวตนที่ปรากฏชัดในรูปของความทรงจำวัยเด็กที่นอกเหนือจากการรู้สึกถึงบ้านหลังแรกในตรอกซีฝกหนอแล้ว ยังมีความรู้สึกร่วมต่อถิ่นที่ตนเติบโตขึ้น

รูปภาพ 4-35 กายภาพของตรอก สร้างความหมายของ “บ้านหลังแรก”

¹⁷ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545.

การที่บุคคลหนึ่งและครอบครัวของเขาจะร่วมกันสร้าง "บ้าน" เพื่อเป็นรากฐานอันมั่นคงแห่งชีวิต (มนุษย์มีรากฐานอันมั่นคงแห่งชีวิตอยู่ที่ 1. การมีสุขภาพจิต 2. การมีความสุขในชีวิต 3. การมีความสุขสงบในชีวิต¹⁸) แล้วสามารถบอกตนเองและใครๆ ได้ว่า "ที่นี่คือ บ้านของฉัน" นั้นย่อมต้องเกิดจากความผูกพันดั้งเดิมที่อยู่ในจิตใจ ดังที่คุณจิต ครอบครัวยุคที่มี "บ้านหลังแรก" หรือมี "รากฐานอันมั่นคงแห่งชีวิต" แห่งแรกอยู่ในห้องเช่าเล็กๆ ห้องหนึ่งในตรอกสี่แยกถนน (ตรอกสี่บาทห้าสิบ) ที่นี่คือที่เขาสร้างประวัติศาสตร์ครอบครัวร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวสามารถเล่าเรื่องราวชีวิตที่เขาสร้างประสบการณ์ร่วมกันได้อย่างแจ่มชัดและมีชีวิตชีวา รวบรวมว่า "บ้านหลังแรก" ของเขายังปรากฏอยู่

รูปภาพ 4-36 ฉ-ด อาม่าดูแลน้องมุกวันเด็ก

รูปภาพ 4-37 ฉ-ด อาม่าดูแลน้องมุกงานเลี้ยงปีใหม่ของ

(2) ครอบครัวคนสามวัย

จากคำบอกเล่าของครอบครัวหลายครอบครัว รวมทั้งการได้เห็นถึงการอยู่อาศัยภายในครอบครัวทำให้เห็นถึงรูปแบบของครอบครัวที่อยู่อาศัยร่วมกันในบ้านหลังเดียวกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่สมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยคน 3 วัย คือ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ และเด็ก โดยมีการเติบโตของครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวขยาย ภาพของอาม่าดูแลหลานวัยเยาว์เห็นได้ในครอบครัวหลายครอบครัว

"ผมสบายใจที่เห็นมุกเค้าโตที่นี่ไม่ต้องห่วงอะไร เพราะมีแม่ผมคอยดูแล บางทีก็อิจฉา หรือไม่ก็พวกน้องเค้า เพราะผมเองบางทีก็ไม่ว่างออกไปทำงานธุระข้างนอก มุกเค้าก็อยู่บ้านมีคนดูแลตลอด ถ้าย้ายไปอยู่ที่อื่นลำบากกว่านี้ จะไปไหนกันทีก็ต้องไปกันหมด ผ่ากถูกไว้กับใครก็ได้"¹⁹

¹⁸ ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, สถาปัตยกรรม : ปฏิสัมพันธ์แห่งชีวิต (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า 2.

¹⁹ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545. (มุกคือลูกสาวของคุณธวัชชัยวัย 3 ปี อัจฉินคือคุณจินดา เกียรติชัยวุฒิ น้องสาวของคุณวรรณดา เกียรติชัยวุฒิ)

(3) ครอบครัวใหญ่ในห้องเล็ก

“ที่นี้พอตอนเย็น เด็ก ๆ พอหลังเลิกเรียนก็มาทานข้าวกันที่นี้ก่อนกลับบ้าน ที่นี้เป็นเหมือนศูนย์กลางของครอบครัว เพราะนี่คือบ้านอาม่าอากง ยิ่งตอนวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ ทุกคนก็จะมารวมกันที่นี้ นั่งคุยกันดูโทรทัศน์กัน ห้องเล็ก ๆ แบบนี้รวมคนได้ทั้งครอบครัวเลย”²⁰

ความผูกพันดั้งเดิมที่เกิดขึ้นกับบุคคลในย่านหลาย ๆ คนที่เขามีต่อ “บ้าน” ของเขาทำให้เขายังระลึกอยู่เสมอว่า เขาเกิดมาจากที่นี้ เป็นที่แรกที่เขาถูกโยนลงมาบนโลกใบนี้²¹ ที่ที่เขาจะกลับมา เป็นดังศูนย์กลางของครอบครัว ภาพของบ้านที่มีพื้นที่ใช้สอยกะทัดรัด แต่ได้แน่นไปด้วยสมาชิกในครอบครัวที่มาพร้อมกันอยู่ และทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันทุกสัปดาห์ เพราะสมาชิกทุกคนในครอบครัวถือว่าอาม่าอากงอาศัยอยู่ที่นี่ นอกจากการได้มาอยู่ร่วมกันในครอบครัวแล้ว ยังหมายถึงการได้มาดูแลเยี่ยมเยียนอาม่าอากงอีกด้วย

(4) นิ่งกันห้อง นิ่งกันใจ

ในสังคมมาตุลักษ์ที่แข็งแกร่งน้อยลง จะถูกรูปแบบการแยกห้องนอนของสังคมปิตุลักษ์เข้ามา รุกราน ทุกคนในบ้านเริ่มมีห้องส่วนตัว นอนแยกห้องนอนกัน สมาชิกในครอบครัวไม่สนใจสนทนาวิสาสะ หรือปฏิสันถารกับใคร ๆ ในบ้าน บ้านที่แยกห้องย่อยออกไปมากมาย ไม่เป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นปฏิสันถารแห่งชีวิต²² แต่ในการอยู่อาศัยอย่างแนบแน่นของทั้งครอบครัวต้นเรื่องและครอบครัวสานเรื่อง ในการ “รวม” ห้องเข้าด้วยกัน ช่วยสร้างความรู้สึกแนบแน่นผูกพันให้กับสมาชิกในครอบครัว

“อย่างอยู่ที่บ้านโน้น (ในครอบครัวเล่ายาย) ก็ชอบนอนรวมกัน มันชินนะ นอนอย่างนี้มานานแล้ว ชอบนอนรวมกันคุยกัน ดูทีวีแล้วก็หลับ อย่างมุกเค้าก็ชอบให้นอนด้วยกันแบบนี้”²³

“อยู่กันอย่างนี้มานานแล้ว มันชินที่อยู่รวมกัน นอนด้วยกัน กินด้วยกัน มันอบอุ่นนะ แม้จะเล็กแบบนี้”²⁴

4.3.2 เพื่อนบ้าน “โงงโงงแห่งชีวิต”

(1) โงงโงงแห่งทาง โงงโงงเพื่อนบ้าน

ตรอกซีฝกหนอ (ตรอกสี่บาทห้าสิบ) ซึ่งเป็นตรอกที่มีทางที่เต็มไปด้วยชีวิต เรื่องราวที่ถ่ายทอดมาจากผู้คนที่เกิดและอาศัยอยู่ที่นี้แสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่ผู้อยู่อาศัยในตรอกซีฝกหนอมีร่วมกัน ความ

²⁰ สัมภาษณ์ คุณพรทิพย์ เขิดเกียรติกุล (ลูกสาวนายมั่ว แซ่แต้), 29 พฤศจิกายน 2545.

²¹ Norberg-Schulz, Christian, The concept of dwelling (New York : Rizzoli International Publications, Inc., 1984) pp 56-57.

²² ทิศสุดา ปทุมานนท์, จิตวิธานสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสันถาร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๖๒.

²³ สัมภาษณ์ คุณจินดา เกียรติชัยวุฒิ, 29 พฤศจิกายน 2545.

²⁴ สัมภาษณ์ นายมั่ว แซ่แต้, 29 พฤศจิกายน 2545.

ผูกพันระหว่างเพื่อน+บ้านที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลมาเป็นเรื่องราวของชีวิต ดังที่คุณฐิตแนะนำเพื่อนบ้านของครอบครัวของคุณที่อยู่ในตรอกซีผกทอนท่านหนึ่งที่คุณฐิตนับถือเช่นมารดาของคุณว่า

“บ้านที่ผมจะแนะนำ คือ บ้านอาหมะ เก่าแก่เหมือนกัน อยู่ในนั้นมากกว่า 30-40 แล้ว บ้านหลังนี้ ผมจะเข้าไปนอนกลิ้ง ๆ อยู่ในนั้น แล้วก็อาบน้ำ ... พอตกเย็น เค้าก็จะมานั่งกินข้าวด้วยกัน ผมก็จะไปนั่งด้วย ทั้ง ๆ ที่ผมก็ไม่ได้เป็นอะไรกับเขา ญาติจริง ๆ ก็ไม่ใช่ แต่ความผูกพันใจ ก็เลยเป็นเหมือนญาติกันไปแล้ว ผมก็เรียกเค้าว่าอาหมะ หมะก็คือแม่ นับถือมาตลอดตั้งแต่เด็ก เหมือนแม่คนหนึ่งของผม มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน”²⁵

(2) สังคมเครือญาติ ไกล+ชิด+สนิทสนม

ความผูกพันอันระหว่างเพื่อนบ้าน เกิดขึ้นเมื่อผู้อยู่อาศัยช่วยกันดูแล “บ้าน” ของ “เพื่อน” ที่อยู่ในถิ่นที่เขาเหล่านั้นอยู่อาศัย ช่วยกันดูแลสมบัติของเพื่อนบ้านที่เสมือนเป็นสมบัติของตนเอง เกิดเป็นความไว้วางใจ ไว้นื้อเชื่อใจ ที่ในหลายสังคมขาดไป

ในครั้งเมื่อประมาณ 30 ปี (ราวปี พ.ศ. 2515) สังคมที่เต็มไปด้วยความไว้วางใจกัน เกิดขึ้นให้เห็นได้ในย่านชุมชนคลองโง่งอ่าง-สะพานหันนี้ เมื่อบ้านทุกบ้านต่างเปิดหน้าบ้านออกสู่กัน “เมื่อก่อนนั้น ไม่มีใครกลัวมิชมิช คนรู้จักกันทั้งนั้น อยู่กันมานานก็ไว้วางใจกัน ไม่เคยมีปัญหาเรื่องของหายเลย แต่เดี๋ยวมีคนแปลกหน้าเข้ามาในนี้บ้าง เราก็ระวัง แต่เราก็ให้ข้างบ้านช่วยดูให้”²⁶

การพึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้นจากการมีสังคมเครือญาติ และการมีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนม การพึ่งพาอาศัยกันที่สังคมแบบหมู่บ้าน(จัดสรร) หาได้ยาก เมื่อเพื่อนบ้านกันรู้จักกันน้อยลง ความสนิทสนมจึงลดลงตามไปด้วย

“เวลาไปอยู่หมู่บ้าน พอเช้าแล้วออกไม่ได้ ถ้าไปอยู่หมู่บ้าน พอเราทำงานที่นี่ เ็นก็ต้องรีบกลับ ทั้งครอบครัวไว้ก็ไม่ได้ อย่างอยู่ที่นี่ เราไปไหนก็ฝากข้างบ้าน เราก็ดูแลว่ามีใครมาเรียกหรือเปล่าวเวลาใครมาหากก็บอกเขาไป ช่วยกันไป ช่วยกัน สลับกัน ความผูกพันมากกว่า ไม่มีสิ่งอื่นมาทดแทน”²⁷

และจากประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ว่า ย่านที่เป็นชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนเก่าที่มีลักษณะการสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยและค้าขายกันอย่างหนาแน่น ทางที่สร้างขึ้นในสมัยก่อนไม่สามารถให้ระดับเพลิงแล่นผ่านได้ ในสมัยก่อนจึงมักเกิดเพลิงไหม้ได้ง่าย หลายพื้นที่ในย่านของถนนสำเพ็งจึงมีการสร้างอาคารใหม่ทดแทนอาคารที่เสียหายจากการเกิดเพลิงไหม้ แต่ในย่านชุมชนคลองโง่งอ่าง-สะพานหันนั้น แม้ว่าจะเคยเกิดเหตุเพลิงไหม้ แต่เพลิงก็ไม่เคยลุกลามจนก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างมาตรฐานการป้องกันเพลิงไหม้ในชุมชน โดยการติดตั้งเครื่องดับเพลิงตามจุดต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นจากการเป็น “ถิ่นเพื่อนบ้านผูกพัน” ด้วยว่า

²⁵ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545.

²⁶ สัมภาษณ์คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา (ประธานชุมชนคลองโง่งอ่าง), 5 มกราคม 2546.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

“การที่ที่ตรงนี้แคบ ทำให้คนแถวนี้เรียนรู้ที่จะคอยป้องกัน ถ้าเกิดอะไรขึ้น ก็ต้องวิ่งไปช่วยเหลือกัน ไม่งั้นก็ต่างคนต่างหมด ในตรอกซีฟกทนอกก็ไม่มีที่ครึ่งแล้ว ดับกันหลายรอบ เพราะอยู่ตรงนี้ก็ตีสองสามกันตรงนี้ ต้องช่วยเหลือกัน เพื่อนบ้านกัน ไม่งั้นต่างคนต่างแย่”²⁸

รูปภาพ 4-38 เพื่อนบ้านผูกพันในตรอกยาจุน

(3) ปฏิสัมพันธ์หน้าบ้าน

“มองเข้าไปก็เห็นกัน ไม่ต้องมีอะไรเป็นทางการ เราทักทายกัน เข้ามานั่งคุยกัน ในบ้านก็ได้ นั่งตรงทางหน้าบ้านนั้นก็ได้อีก เพื่อนบ้านกันหมด”²⁹

เมื่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านให้ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ด้วยทางที่อำนวยความสะดวก “คน+เดิน+เท้า” ได้เท่านั้น ช่วยให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันง่ายขึ้น ซึ่งหน้าบ้านของคนที่อยู่ในตรอกเหล่านี้จึงเป็นประตูของห้องของครอบครัว ที่ไม่ได้ต้องการความเป็นส่วนตัว (Privacy) ห้องของครอบครัวเหล่านั้น จึงเป็นดัง “ห้องรับแขก (Living Room)” ที่เชื้อเชิญให้ผู้ที่เดินผ่านไปเย้ยทักทายผู้ที่อาศัยอยู่ภายใน

(4) รั้วกันบ้าน รั้วกันมิตร

เมื่อความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนมเกิดขึ้น ความต้องการความเป็นส่วนตัว (Privacy) จึงลดน้อยลง เมื่อไม่ปรากฏ “บ้าน” ที่ไม่มี “รั้ว” ที่แบ่งอาณาเขตและสร้างความเป็นส่วนตัว (Privacy) ของบ้านแต่ ละหลังอย่างบ้านในตรอกยาจุนและตรอกซีฟกทนอก (ตรอกสี่บาทห้าสิบ) จึงทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เกิดขึ้นได้ง่าย ตรงกันข้ามกับบ้านที่มีรั้วอย่างในตรอกเหล่ายาย บ้านที่ไม่สามารถทักทายกันได้จากภายนอก นอกจากการกดกริ่ง “รู้จักกันไม่หมด ตรงนี้ออกมาในรูปแบบกึ่ง ๆ หมู่บ้าน(จัดสรร) แล้ว ที่เสียงดังก็ไม่ได้ ชีวิตความเป็นอยู่มีอีกแบบ การวางตัวมันก็อีกแบบ”³⁰ ทางในตรอกเหล่ายายจึงปราศจากเสียงที่เกิดจาก

²⁸ สัมภาษณ์คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา (ประธานชุมชนคลองไผ่อย่าง), 5 มกราคม 2546.

²⁹ สัมภาษณ์ คุณพรศรี แซ่เตียว, 2 ธันวาคม 2545.

³⁰ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545.

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านกัน เสียงและการมองเห็นจึงมีความหมายที่แตกต่างกัน ความใกล้ชิดสนิทสนมที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

โดยสรุปจากการศึกษาเรื่องราวชีวิตครอบครัว เพื่อเข้าใจในความหมายของการอยู่อาศัยในระดับ “ศูนย์กลางแห่งชีวิต” ที่เริ่มต้นจากบ้านและครอบครัว โดยเริ่มต้นจากครอบครัวต้นเรื่อง สานเรื่องราวสู่ความสัมพันธ์ระดับเพื่อนบ้าน คือ ครอบครัวสานเรื่อง ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจในความหมายของ “โยงโยครอบครัว” “โยงโยเพื่อนบ้าน” ที่นำไปสู่การเป็น “โยงโยแห่งชีวิต” ที่มีกรอบอ้างอิงของชีวิต และประวัติศาสตร์ของครอบครัวสานเรื่องราวกันอย่างแนบแน่นลงในกายภาพของย่าน

ในบทถัดไป จะเป็นการวิเคราะห์ลักษณะและความหมายของ “ทางแห่งชีวิต” จากภาพปรากฏของโยงโยแห่งชีวิตนี้ ได้สานเรื่องราวลงบน “ทาง” ซึ่งเป็นกายภาพสำคัญของย่านที่สำคัญที่เป็นกรอบอ้างอิงแห่งชีวิตที่สานเรื่องราวครอบครัวและผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน